

Varga Márton¹

A tuaregek – lázadástól a polgárháborúig

The Tuaregs: From Rebellion to Civil War

Absztrakt

Az afrikai konfliktusok, illetve a kontinens összetett kihívásainak jelentős része összefügg a társadalmi bizonytalansággal, a társadalmon belüli ellentétekkel,² legyen szó államon belüli konfliktusról (Szómália vagy Szudán példája), vagy éppen olyan összetett válságokról, mint a Száhel-övezet regionális válság.³ A 2012-ben induló Mali polgárháború az évtizedes társadalmi mellőzöttség robbanáspontra jutásából eredt. E tanulmányban a polgárháború fő szereplőinek egyik csoportját, a tuareg törzseket mutatom be röviden.

Kulcsszavak: Afrika, Száhel-övezet, Mali, polgárháború, regionális biztonság, tuareg, társadalmi biztonság, terrorizmus

Abstract

By the uncertainty of the society we mean a significant part of the conflicts of Africa, and the complex challenges of the continent, on the level of the sovereign states (such as Somalia or Sudan), as well on the regional level as we see it in the Sahel region. The

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktoranduszhallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD. student, e-mail: varga.marton1@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1201-5018

² Varga Márton: Társadalmi biztonság a terrorizmus árnyékában, *Hadtudomány*, 27 (2017/1–2) 127–137. http://mhht.eu/hadtudomany/2017/2017_1-2/HT_2017_127-137.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³ Varga Márton: A Száhel-övezet válsága, *Hadtudomány*, 26 (2016/E. sz.) http://mhht.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/vargamarton.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

decade-long societal neglect led to the outbreak of the civil war of Mali in 2012. In this paper I present shortly the Tuaregs, one group of the actors of this civil war.

Keywords: *Africa, Sahel region, regional security, Mali, civil war, Tuareg, societal security, terrorism*

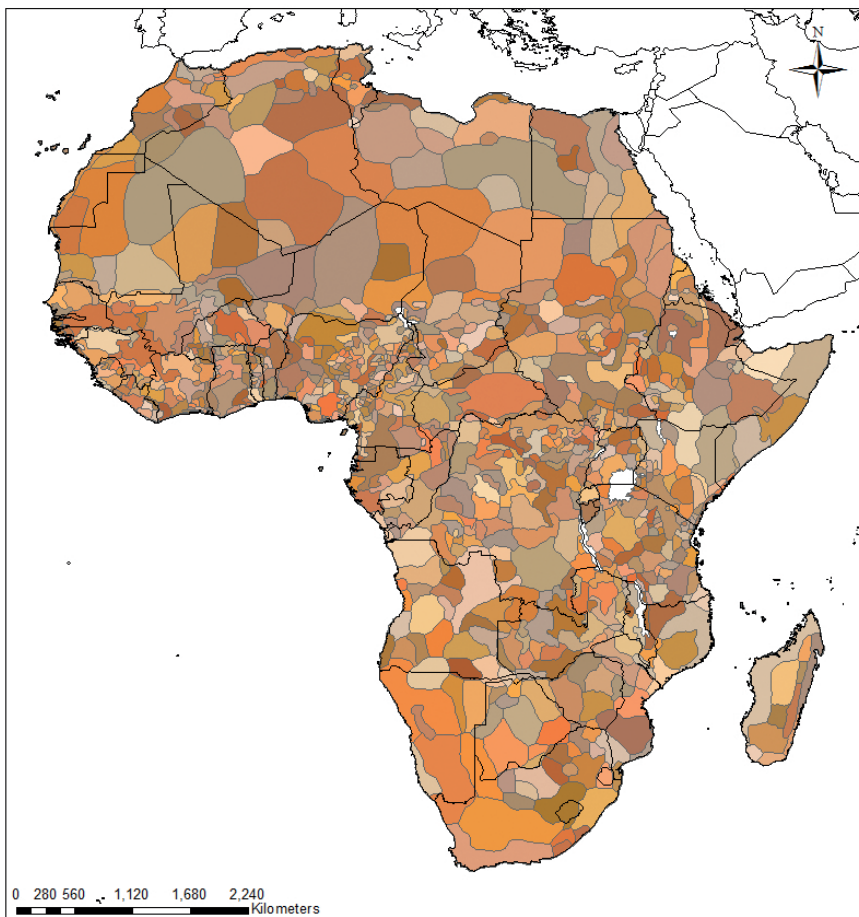
2011 tavaszán szinte hullámként söpört végig Észak-Afrika és a Közel-Kelet térségében az arab tavaszként elnevezett kormányellenes tüntetéssorozat. A tüntetések célja, ereje, lefolyása és végkimenetele országonként eltérő volt. A folyamat hatása nemcsak közvetlenül erre a térségre, hanem a környező régiókra is hatással volt, így megváltoztatta például az európai országok, szűkebben pedig az Európai Unió külpolitikai vélekedését is. Felhívta ugyanis a figyelmet arra, hogy az EU közvetlen szomszédságában is számos fenyegetés található, amit egységes elképzelés és közös külpolitikai lépések nélkül nem lehet kezelni. Egyértelműen láthatóvá vált, hogy a szomszédos régiókban található államok megoldandó feladatot jelentenek, nevezük őket bukott (failed), törékeny (fragile), gyenge (weak) vagy éppen összeomlott (collapsed) államoknak.⁴ Ahhoz, hogy hatékony fellépést tudjunk megvalósítani, szükséges, hogy megértsük azokat a problémákat, amik például az arab tavaszhoz hasonló eseményeket generálják.

Az Afrikában történt 20. századi mesterséges határkijelölések nem vették figyelembe a hagyományos törzsi területeket. Ahogy az az 1. ábrán is látszik, egyes népcsoportok szétszóródva, több állam területén élnek életüket, sokszor a központi kormányzatok számára periférikus országrészekben. Az ebből adódó ellentétek, feszültségek, konfliktusok és a társadalmi biztonság⁵ kérdése a Szahel-övezet regionális válságának egyik fő okozója. A társadalmi biztonság fontosságát támasztja alá, hogy a 2016-os Globális Stratégiájában az Európai Unió külső tevékenységének öt prioritásaként jelölte meg, hogy támogatni kell a társadalmi ellenálló-képesség növelését az Unió szomszédságában, így Afrikában is.⁶

⁴ Viktor Marsai: Fragile states and the issue of foreign interventions in the Sahel, EuroMeSCO policy brief, 2018, www.euromesco.net/wp-content/uploads/2018/02/EuroMeSCO-Brief79.-Fragile-states-and-the-issue-of-foreign-interventions.pdf (Letöltve: 2019. 03. 03.)

⁵ Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde a *Security: A New Framework for Analysis* (A biztonsági elemzés új keretei) című tanulmányban különböző szektorokra bontották a biztonság fogalmát, amely alapján ma megkülönböztetjük a katonai, politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti és informatikai dimenziókat.

⁶ Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa, Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan, 2016, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

1. ábra: Afrika törzsi térképe

Forrás: Murdock ethnic map, <https://pslarson2.files.wordpress.com/2011/01/murdockmapbound.png>
(Letöltve: 2019. 04. 11.)

A 2012-ben kirobbant mali polgárháború a régió egészére hatást gyakorló konfliktus. A bizonytalan biztonsági helyzetnek köszönhetően a lázadók között megtalálható például az al-Káida helyi szervezete (Aqmi – Al-Qaida au Maghreb islamique), amelynek célja egy észak-afrikai iszlamista állam létrehozása, valamint a térségen áthaladó nemzetközi drog- és fegyvercsempész útvonalak ellenőrzése és fenntartása. Velük együtt, de más célokért kezdtek harcba a tuaregek, akik létrehozták Nemzeti Mozgalom Azawad Felszabadításáért (National Movement for the Liberation of

Azawad – a továbbiakban: MNLA) nevű szervezetüket, amelynek célja, hogy önállóságukat visszanyerve, elszakadva a mali kormányzattól, saját államukban élhessenek. Az alábbiakban bemutatom a tuaregeket, illetve bizonyítom, hogy a régióban kiemelkedő szerepet játszanak.

A tuaregek

A tuaregek (a nemzetközi nyelvben általában Tuareg, Twareg, Tauareg, Tuwareg, Tuarek vagy Touareg formában) az észak-afrikai berber népcsoport tagjai, eredetükkel kapcsolatban nincsenek pontos információk, de feltételezhetően a líbiai Fezzan területről származnak.⁷ Nevük valószínűleg a „targi” szóból eredeztethető, amely a Fezzan környékén található Targa-völgyre utal. Más források szerint az arab *tarek* (istent elhagyó) szóból alakult ki nevük, ami arra utal, hogy hosszú ideig visszautasították az iszlám vallásra való áttérést. A korai felfedezők gyakran a Szahara „kék emberei” néven emlegették a tuaregeket, utalva ezzel hagyományos ruházatukra, amire jellemző az indigóval festett kék kendő, amivel eltakarják arcukat.⁸ A tuaregek önmagukat sokszor *imuharnak* vagy *imohagnak* nevezik aminek jelentése szabad ember.⁹

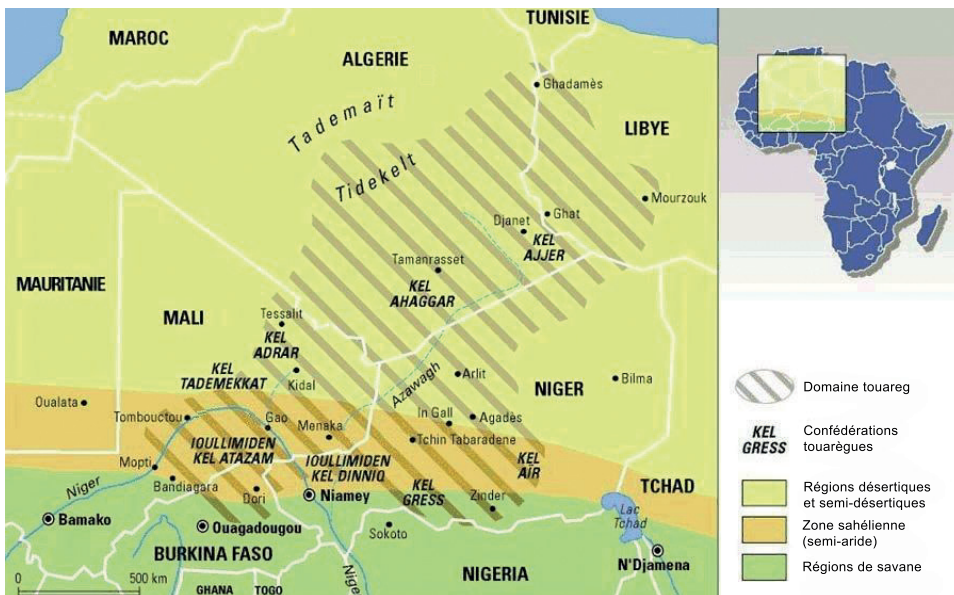
A tuareg társadalom tradicionálisan két részre volt osztható, a kereskedőkre és a földművelésből élőkre. A gazdagabb, előkelőbb csoport a kereskedők köréből került ki. Tekintettel arra, hogy nem voltak helyhez kötve, ők voltak a szabad élet megtestesítői. A földműveléssel foglalkozók azonban idővel megtanulták fenntartani magukat és tehetőssé váltak, míg a kereskedelmi útvonalak háttérbe szorultak. A földművesek közül kerültek ki gyakran a helyi vezetők, majd később a gyarmati időktől kezdve tisztségviselők is belőlük váltak.¹⁰

⁷ Encyclopædia Britannica: Tuareg, www.britannica.com/topic/Tuareg (Letöltve: 2019. 04. 11.)

⁸ Countries and Their Cultures – Tuareg, www.everyculture.com/wc/Mauritania-to-Nigeria/Tuareg.html (Letöltve: 2019. 04. 11.)

⁹ A tuaregek életébe, kultúrájába nyújt betekintést például Alberto Vazquez-Figueroa *Tuareg* című regénye, ami bár szépirodalmi mű, sajátos módon enged betekintést e nép gondolatvilágába.

¹⁰ The Tuareg of the African Sahara, Bradshaw Foundation, www.bradshawfoundation.com/tuareg/index.php (Letöltve: 2019. 04. 11.)

2. ábra: Tuareg területek (a térképen a csikos terület)

Forrás: Les Touaregs Histoire d'un peuple, <http://passionsetpartage.clicforum.fr/t1084-Les-Touaregs-Histoire-d-un-peuple.htm> (Letöltve: 2019. 04. 11.)

Az eredetileg a Szahara területén élő nép fokozatosan kiterjesztette hatalmát a Száhel-övezetben is és egyre nagyobb befolyásra tettek szert, köszönhetően annak, hogy nomád, illetve félnomád életvitelük mellett kereskedelemmel is foglalkoztak, amelyhez bizonyos helyeken állandó raktárakat hoztak létre. E kereskedelem révén alapították a 11. században Timbuktu városát, ami a mai Mali területén található, és a 16. század végéig a térség egyik legjelentősebb városa volt. A tuaregek nagy része a 14. században felvette ugyan az iszlám vallást, azonban egyes csoportjaik a keresztény, mások a zsidó hitet követték.

E térségben Franciaország a 19. században jelentősen növelte befolyását. Fennhatóságukat kiterjesztették az akkor Francia Szudán névre hallgató térség felett, amely Francia Nyugat-Afrika részévé vált. A ma Mali néven ismert területen csak a tuaregekkel folytatott hosszas konfliktust követően sikerült megszilárdítani a francia hatalmat. Az erős ellenállás dacára 1893-ban a francia csapatok sikeresen elfoglalták Timbuktu. Az uralmuk megerősítésének érdekében a közigazgatási és közhatalmi rendszer kialakításához a gyarmatosítók sikeresen egyeztek meg a helyi törzsek egy részével.¹¹

¹¹ Martin A. Klein: Slavery and Colonial Rule in French West Africa, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

A tuaregek azonban önállóságot szerettek volna, amelynek eléréséhez előbb 1911-ben Ménaka városánál (lásd 3. ábra) tört ki lázadás a helyi tuareg törzsek részéről, amelyet a francia erőknek sikerült leverni.

3. ábra: Mali és a lázadás kitörésének helyszíne, Ménaka

Forrás: www.britannica.com/place/Mali/media/1/360071/61947 (Letöltve: 2019. 07. 25.)

A súlyos aszály, az éhínség, valamint a növekvő szegénység a következő években tovább növelte az elégedetlenséget a törzsek között. 1914-ben újabb felkelés indult, amelyet 1917-re sikerült levernie a francia erőknek a rivális tuareg, valamint arab törzsek együttműködésével. A tuaregek már ekkor Azawad nevű szuverén államuk létrehozását akarták elérni, azonban a kudarcba fulladt felkelést követően a franciák úgy jelölték ki az egyes határokat Francia Szudán (Mali) és szomszédai között, hogy azzal elválassza egymástól a tuareg törzseket.

Az első tuareg lázadás

Az önálló Mali megalakulását követő első lázadás az 1960-as években tört ki. A hatalmat megszerző Modibo Keita vezetett kormányzat intézkedései a tuaregek számára elfogadhatatlannak bizonyultak, mivel véleményük szerint kirekesztő intézkedéseket hajtottak végre. Az ellentéteket tovább növelte, hogy az államapparátus jelentős része az ország déli részéről származókból állt, akik nem szimpatizáltak a nomád életmódot folytató tuaregekkel.¹² Az állami tervek a szocialista típusú gazdálkodás kialakítására nem is feleltek meg ennek az életvitelnek a folytatására. A területek államosítása és a központilag irányított gazdálkodás miatti elégedetlenség a lázadás kitörését okozta.

A lázadó tuareg csoportok gerilla hadviselést¹³ folytatva kormányzati célpontokat támadtak az ország északi részén. A stratégia hiánya, valamint a támadások esetlegessége azonban nem tudta meggyőzni a teljes tuareg lakosságot a felkelést illetően. Tovább nehezítette a helyzetet, hogy míg a felkelők egyszerű és régi fegyverzettel rendelkeztek, addig a hadsereg az új szovjet eszközöknek köszönhetően jól fel volt szerelve. Az említett okok miatt a lázadók száma egyes becslések szerint nem érte el az 1500 főt.¹⁴ A Mali kormány könnyedén legyőzte a felkelőket és megtorlásokba kezdett a tuareg lakosság körében.

Tekintettel arra, hogy az emberi jogok védelmét egyik fél sem tartotta szem előtt, a tuareg lakosság jelentős része elmenekült a környező Líbia, Mauritánia és Algéria területeire. A kormány jelentős ígéreteket tett a tuareg lakosság számára az infrastruktúra, valamint a gazdasági lehetőségek fejlesztését illetően, azonban a források hiánya miatt ezek javarészt elmaradtak. Köszönhetően az ígérek be nem tartásának, valamint a felkelést követő kemény katonai megtorlásnak, a feszültség továbbra is fennmaradt a felek között.

A második tuareg lázadás

Az 1970-es és 1980-as évek alatt a szárazság és az élelmiszerhiány jelentős veszteségeket okozott a tuareg lakosság körében. Az aszály miatt sokan hagytak fel nomád életmódjukkal és költöztek el városokba, de tovább tartott az elvándorlás is. A migrációs folyamat azonban az 1980-as évek végére megfordult egyrészt a kormányzati ígéreknek, másrészt pedig annak köszönhetően, hogy Líbiában és Algériában is súlyos aszályok voltak. Az ígért segítséget azonban a tuaregek ekkor sem kapták meg, ezzel tovább növelvén a kormányzattal szembeni, amúgy sem alacsony szintű elégedetlenség mértékét.

¹² Tuareg – Mali – 1962–1964, Global Security, www.globalsecurity.org/military/world/war/tuareg-mali-1962.htm (Letöltve: 2019. 04. 11.)

¹³ B. H. Liddell Hart *Stratégia* című művében úgy írja le a gerilla hadviselést, mint ami a meglévő szociális, nemzetiségi, vallási ellentétekre épül; elvegyül a lakosság körében és időnként erejét koncentrálni lecsap az ellenség hátszögében. Ez a fajta indirekt hadviselés elhúzódó jellege miatt alkalmas arra, hogy a lakosságot elbizonytalanítsa a kormányzat erőivel szemben.

¹⁴ Kalifa Keita – Dan Henk: Conflict and conflict resolution in the Sahel: The Tuareg insurgency in Mali, 1998.

A Líbiába menekült tuaregek egy része azonban jelentős katonai tapasztalattal tért vissza Maliba, hiszen sokan szolgáltak önkéntesként a líbiai seregben, vagy a Líbia által támogatott Iszlám Légióban.¹⁵ Ez utóbbi egy paramilitáris szervezet volt, amelyet főként Moammer Kadhafi líbiai diktátor pánarab törekvéseit szolgálva számos országban bevetettek, így jelentős harci tapasztalatot jelentett a soraiiban szolgálók számára. A Csádban történt líbiai vereség¹⁶ után sok tuareg hagyta ott az Iszlám Légiót és tért vissza Maliba. Hozzájuk csatlakoztak még a korábban a líbiai olajiparban dolgozó menekültek, akik a helyi olajkitermelés visszaesése miatt elvesztették állásaikat.

A több évtizedes elégedetlenség, és a nehéz életkörülmények elvezettek a második tuareg lázadáshoz. Bár a felkelők e lázadás során már a szovjet fegyvereknek és eszközöknek köszönhetően sokkal jobban felszereltek voltak, mégsem tudták a teljes tuareg lakosságot a felkelés mögé állítani. Csatlakoztak viszont egyéb arab, mór és beduin csoportok, ám az egy időben harcolók száma nem haladta meg a néhány ezer főt. A létszámuk alacsony mértéke ellenére azonban, tapasztalatuknak, valamint eszközeiknek köszönhetően jelentős károkat tudtak okozni kormányzati célpontok megtámadásával. A lázadók gyors, meglepetésszerű akciókat hajtottak végre, majd a támadásokat követően sokszor a határokon átlépve kerestek menedéket a kormányzati erők előtt.

A lázadók ellen a kormány az első felkelés leverése során alkalmazott kemény katonai lépést vetette be újra. Mali vezetése a békés megoldást választotta, felismerve azt, hogy külföldről sem pénzügyi, sem katonai segítséget nem várhat a felkelés ügyében, valamint hogy saját forrásaik meglehetősen szűkösek, míg a felkelők kifogyhatatlannak látszó fegyverutánpótlással rendelkeztek.

Az 1990-ben indult felkelést előbb a Tamanrasset-békeegyezmény (Accords de Tamanrasset) megkötésével, majd az 1992-ben a Nemzeti Paktum (Pacte National) elfogadásával zárták le. A tüzszüneti egyezmény aláírásában a két legnagyobb felkelőcsoport, az Azawad Népi Mozgalom (The Azaouad Popular Movement) és az Azawadi Arab Iszlám Front (Arabic Islamic Front of Azawad) vett részt. Az egyezményben megállapodtak a közigazgatás decentralizációjáról, valamint a helyi képviseleti rendszerről, amelyben helyi és regionális tanácsokat hoztak létre, és a tuaregek számára magasabb fokú autonómiát biztosítottak. Ezek mellett megállapodtak a felkelő katonák mali hadseregbe történő integrációjáról, továbbá meghatározták, hogy a fejlesztési alapok mekkora részét kell az északi országrészre költeni.¹⁷

Mivel az egyezmény létrehozásában nem minden felkelőcsoport vett részt, ezért továbbra is voltak fegyveres összecsapások, és az alapvető bizalmatlanság is jelen volt a felek között, azonban a vezetők türelmesek voltak a jövőbeni végleges

¹⁵ The Islamic Legion, www.soldiers-of-misfortune.com/history/islamic-legion.htm (Letöltve: 2019. 04. 11.)

¹⁶ Az 1980-as években a Csádban folyó polgárháborúba többször is beavatkozott Líbia közvetve, illetve közvetlen katonai akciókkal. 1987-re, amikor Líbia főlényt tudott kialakítani a katonai erőt tekintve, már elvesztette a korábban az ő pártján álló csádiak támogatását, így a háború súlyos vereséggel zárult számukra. Seprődi-Kiss Árpád: Csád: egy környezettudatos átokföld, 2013, http://hvg.hu/vilag/20130413_a_vilag_legrosszabb_helyei_Csad (Letöltve: 2019. 04. 11.)

¹⁷ A központi kormányzat nem rendelkezett saját forrásokkal az ország északi részének fejlesztéséhez, illetve a korábbi lázadók integrálásához, ezért a nemzetközi közösség általi támogatóra volt utalva. Az integrációra fordítható támogatások mértéke azonban csak azt követően kezdett növekedni, hogy a menekültek helyzete, illetve a biztonsági helyzet normalizálódott. 1995-ben és 1996-ban 200 millió USD-t sikerült összegyűjteni a célra.

megállapodás reményét szem előtt tartva. A Nemzeti Paktumot¹⁸ végül 1992. április 11-én Bamakoban írták alá. Az aláírók egyrészt a demokratikus hatalomátvételt követően létrejött ideiglenes kormány képviselői, másrészt az Azawad Egyesített Mozgalmai és Frontjai képviselője voltak.

Az egyezmény létrehozása mindegyik fél számára rendkívül fontos volt. A kormány meg akarta szüntetni a tuareg fenyegetést, így a katonákat folyamatosan integrálták a hadsereg, a rendőrség, valamint a közsféra állományaiba. Emellett jelentős mértékben növelték az infrastrukturális beruházások mértékét az északi területeken, továbbá biztosítani kívánták a tuareg lakosság számára kultúrájuk védelmét. A tuaregek legfőbb célja az volt, hogy megfelelő életkörülmények alakuljanak ki területeiken, valamint az, hogy a kormány intézkedései révén a fiatalok számára valós pozitív jövőkép¹⁹ jöjjön létre. A megállapodás által a korábban elmenekült lakosság visszatérését remélte mindkét fél, amelynek segítésére a kormány többek között a Vöröskereszt segítségét, valamint európai támogatási forrásokat használt fel.

2006 és 2009 között újabb összetűzések történtek, amelyek a tuareg többségű Kidal régióból indultak ki, ahol egy kisebb lázadó csoport katonai célpontokat támadott meg. A 2002-ben elnökké választott, az 1992-es megállapodás során sikeresen tárgyaló egykori tábornok, Amadou Toumani Touré ismét tárgyalások útján kívánta rendezni a helyzetet. Az új megállapodásban megerősítették a kormány korábbi kötelezettségvállalásait, azonban néhány csoport elutasította ezt az egyezményt, így őket katonai erők bevonásával semmisítették meg.

A mali polgárháború

2012-ben a feszültség megérett az újabb konfliktus kitörésére, amely során a tuaregek, az al-Káida (al-Qaida in the Islamic Maghreb, a továbbiakban: AQIM) és más terrorista csoportok, mint például az Ansar Dine vagy a Movement for Unity and Jihad in West Africa (a továbbiakban: MUJAO) fogtak össze a kormányzat ellen.²⁰ Ezzel egy időben a kormány ellen a hadsereg egy része katonai puccsot hajtott végre, ami végképp megosztotta a kormányzati erők figyelmét, így akaratlanul is segítve a lázadókat. Tekintettel arra, hogy milyen sikereket értek el a lázadók, valamint arra, hogy ez milyen regionális veszéllyel járt, a nemzetközi közösség a beavatkozás mellett döntött. Az Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanácsa 2012 júliusában

¹⁸ National Pact Concluded between the Government of Mali and the Unified Movements and Fronts of Azawad Giving Expression to the Special Status of Northern Mali, 1992, https://peaceaccords.nd.edu/sites/default/files/accords/Mali_Peace_Accord-proof.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

¹⁹ Az oktatás biztosítása mindkét fél számára kiemelten fontos volt, így a Nemzeti Paktum 61. pontja említést is tesz arról, hogy miként kívánják segíteni a fiatalok képzését. Az oktatás lehetőségeit azonban országszerte meghatározta a magas szegénység és az éhezés, amelyek sokak számára ellehetetlenítették a gyermekek iskolába járatását. Penelope Bender – Abou Diarra – Koffi Edoh – Marc Ziegler: Evaluation of the World Bank Assistance to Primary Education in Mali, A Country Case Study, The World Bank, 2007, <http://documents.worldbank.org/curated/en/557031468280149614/pdf/391530MLI1education1PUBLIC1.pdf> (Letöltve: 2019. 04. 11.)

²⁰ További terrorista csoportok lásd: Remek Éva: The European Union and the Sahel region – focus on the crisis in Mali and the EUTM Mali, in: Biltsik Barbara et al. (szerk.), New approaches in a complex world. International relations, history and social sciences, L'Harmattan, Budapest, 2014, 146. www.kodolanyi.hu/jol-let/images/tartalom/File/publikaciok/angol_jav_2.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

a 2056. számú határozatában²¹ szorgalmazta a korábbi alkotmányos rend visszaállítását a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében, amely feladatokban a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége (Economic Community of West African States – ECOWAS) és az Afrikai Unió segítségét emelték ki. Bár 2012 októberében 2071. számú határozatukban²² megerősítették a nemzetközi együttműködést a krízis kezelése érdekében, és szorgalmazták a helyzet tárgyalások útján történő kezelését, az erőfeszítések nem hoztak eredményt.

2012 decemberében a 2085. számú határozatban²³ felszólították a lázadó csoportokat, hogy szüntessék meg együttműködésüket a terrorista szervezetekkel, szorgalmazták a mali kormányzat és az együttműködésre nyitott csoportok közötti tárgyalást, valamint katonai beavatkozás mellett is döntöttek. Ennek keretében a tagállamokat felkérték a terrorista szervezetek elleni küzdelemre, döntöttek ENSZ-erők telepítéséről (African-led International Support Mission in Mali – AFISMA) és szorgalmazták a mali hadsereg újjáépítését nemzetközi támogatással. A felhatalmazás alapján, továbbá Dioncounda Traoré ideiglenes elnök felkérésére Franciaország katonai segítséget nyújtott az ország számára. A beavatkozásban részt vett továbbá az Európai Unió, valamint más országok, így például az Amerikai Egyesült Államok vagy éppen Oroszország is.²⁴

Franciaország beavatkozása a „Szervál hadművelettel”, amelyben a különleges erőket is bevetették, valamint az ECOWAS több ezer fős erőinek telepítése jelentős segítséget jelentett Mali számára, amellyel sikerült visszaszorítaniuk a lázadó erőket. A felkelő csoportok között a belső ellentétek kiéleződtek. A tuaregek számára is világossá vált, hogy céljaik nem azonosak sem az AQIM, sem pedig az Ansar Dine céljaival. Az AQIM számára a lázadás elsősorban arra adott lehetőséget, hogy megerősítsék befolyásukat a tuareg területeken, amik korábban tradicionális kereskedelmi útvonalak voltak, míg mára jelentős csempészútvonalakká váltak. Az Ansar Dine célja pedig nem a tuareg területek felszabadítása, hanem egész Mali uralma és egy erős iszlamista, saría alapú rend létrehozása.²⁵ A MUJAO elsősorban abban volt érdekelt, hogy terjessze a dzsihádot Nyugat-Afrikában,²⁶ így növelve a térség bizonytalanságát, ami hozzájárul a szervezet vezetőinek tevékenységéhez a kábítószer-csempészet területén.²⁷ A nemzetközi együttműködés erejét látva, valamint a terroristaszervezetekkel való saját ellentétei miatt az MNLA 2013 januárjában kijelentette, hogy kész

²¹ UN Security Council: Resolution 2056 (2012). [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2056\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2056(2012)) (Letöltve: 2019. 04. 11.)

²² UN Security Council: Resolution 2071 (2012). [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2071\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2071(2012)) (Letöltve: 2019. 04. 11.)

²³ UN Security Council: Resolution 2085 (2012). [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085(2012)) (Letöltve: 2019. 04. 11.)

²⁴ Bálint Tamás – Zsifkó Mariann: A 2012-es Mali konfliktus és előzményei, *Hadtudományi Szemle*, 6 (2013/3) http://epa.oszk.hu/02400/02463/00016/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_3_080-091.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

²⁵ Remek Éva: Ansar Dine – egy iszlamista szervezet, in: Kiss Álmos Péter (szerk.), *Afrikai terrorista és szakadár szervezetek*. 2. bővített kiadás. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest, 2016, 233–255.

²⁶ Belmokhtar's militants 'merge' with Mali's Mujao, BBC News, 2013, www.bbc.com/news/world-us-canada-23796920 (Letöltve: 2019. 03. 03.)

²⁷ Terrorism Research & Analysis Consortium – Movement for the Unity and Jihad in West Africa (MUJAO), www.trackingterrorism.org/group/movement-unity-and-jihad-west-africa-mujao (Letöltve: 2019. 03. 03.)

együttműködni a kormányerőkkel, valamint Franciaországgal a terroristák elleni harcban.²⁸

A polgárháborút, amely számos ponton az aszimmetrikus háború²⁹ elemeit viselte magán, végül hosszas egyeztetéseket követően zárták le egy békemegállapodással Algéria, Franciaország, az EU és az ECOWAS közreműködésével. A kormány részéről az előzetes megállapodást 2015 márciusában írták alá,³⁰ míg a lázadó csoportok szervezetének (La Coordination des mouvements de l'Azawad – CMA) vezetői további egyeztetéseket követően 2015 júniusában fogadták el a dokumentumot. A megállapodás célja, hogy egy tartós egyezség szülessen a kormányzat és a tuareg többségű északi országrész között. A békéért cserébe az északi országrész számára nagyobb önállóságot, és a kormányzatban való magasabb részvételt ígértek, továbbá, hogy a tuareg harcosokat bevonják a biztonsági szervek működésébe.³¹

A szerződés aláírása nem oldotta meg az évek óta tartó polgárháború minden kiváltó okát, és önmagában nem elegendő az évtizedes ellentétek és bizalmatlanság kezelésére. A szélsőséges iszlamista csoportok továbbra is biztonsági problémákat okoznak, és a megállapodást a tuareg törzsek közül sem mind ismeri el. Az egyezséget követően az elvárások a kormányzat, valamint a tuareg lakosság részéről is magasak a másik féllel szemben. A szerződés vívmányainak gyakorlatban történő megvalósítása nehezen indult, ami miatt 2016. év elején a felek egyetértettek abban, hogy a célok eléréséhez nagyobb erőfeszítés szükséges mindegyik részről.³² Az együttműködés egyik megnyilvánulási formája a korábbi lázadó csoportok és a mali hadsereg közös fellépése a szélsőségesekkel szemben. Ennek keretén belül például 2017 elején a CMA és a hadsereg közös járőröket indított Gao városban. Bár a szélsőséges csoportok megfenyegették a helyi lakosságot és további terrorcselekményeket hajtottak végre, a résztvevők szerint az ilyen közös tevékenységek vezethetnek el a békéhez.³³

Társadalmi biztonság Maliban

A tuaregek – és a hozzájuk hasonló helyzetben lévő más népek – számára rendkívül fontos kérdés, hogy a biztonság szektorális³⁴ értelmezése szerint a társadalmi dimenzió kihívásaira miként tudnak reagálni. A társadalmi biztonság magába foglalja az identitásbeli, nyelvi, vallási és kulturális sajátosságok megtartásának képességeit. A társadalmi biztonság jellemzője, hogy rendkívül kitett a különböző környezeti,

²⁸ Afua Hirsch – Kim Willsher: Mali conflict: France has opened gates of hell, say rebels, *The Guardian*, 2013, www.theguardian.com/world/2013/jan/14/mali-conflict-france-gates-hell (Letöltve: 2019. 04. 11.)

²⁹ Varga Márton: Az aszimmetrikus háború megjelenése a mali polgárháborúban, *Felderítő Szemle*, 17 (2018/3) 185–194. www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-3.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³⁰ La rébellion touareg du Mali signe l'accord de paix à Alger, 2015, www.france24.com/fr/20150514-mali-rebellion-touareg-approuve-accord-paix-mnla-azawad-kidal-bamako-rebellion-separatistes-alger (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³¹ La paix signée par tous les belligérants au Mali, *Le Monde*, 2015, www.lemonde.fr/afrique/article/2015/06/20/mali-la-rebellion-touareg-signe-finalement-l-accord-de-paix_4658631_3212.html (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³² Patrick Markey: Mali government, rebels urge progress on implementing peace deal, *Reuters*, 2016, www.reuters.com/article/us-mali-talks-idUSKCN0UW1ZI (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³³ Tuareg Rebels Join Mali Army in Operation Against Extremists, 2017, www.voanews.com/a/tuareg-rebels-join-mali-army-operation-against-extremists/3744100.html (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³⁴ Varga (2017): i. m.

gazdasági változásoknak, de a társadalom saját fejlődése és természetes változása is hatással van rá.³⁵ E szektor fenntartásához az állam hatékony és megfelelő működése elengedhetetlen, mivel az ő feladata a megfelelő intézmények fenntartása. Szintén az állam feladata, hogy felismerje azokat a hatásokat, amelyek a társadalom számára kihívásként jelennek meg és, hogy eldöntse, hogy a biztonságiasítás³⁶ folyamatával beemeli-e ezek kezelését az állam feladatai közé.³⁷

A társadalmi biztonság fenntarthatósága a Száhel-övezetben számos kihívással néz szembe. A térség államai a biztonság minden szektorában jelentős problémákkal küzdenek, amelyeket önállóan nem képesek kezelni, ezért tetemes nemzetközi forrásokat használnak fel. Az államok nehezen tudják fenntartani az egészségügyi és szociális intézményrendszereiket, a környezetváltozás súlyos károkat okoz a területükön, magas az éhínség, a munkanélküliség. Ezek a hatások a különböző fegyveres konfliktusokkal együtt magas belső és külső migrációt okoznak. A korábbi hagyományos területek elvesztése, a megszokott életmód feladása (például a nomád, vagy félnomád életmódot folytató törzseknél az urbanizáció), a más törzsekkel való keveredés mind nehezítik az identitás megtartását.³⁸ A tuaregek számára a korábbi társadalmi felépítésükhöz képest jelentős változást hozott az 1960-as években történt függetlenedés. A demokrácia felborította a korábbi berendezkedést, amelynek következtében a korábbi vezető réteg, az előkelő törzsek kisebbségbe kerültek, míg a korábbi hierarchiában alattuk álló számos másik törzs került többségbe. Ennek hatásai és következményei a mai konfliktusokban és a törzsek között fennálló ellentétekben a mai napig megtalálhatók.³⁹

A tuaregek esetében jól láthatók az imént felsorolt hatások. Közös identitásukat úgy kellene fenntartaniuk, hogy a határok mesterséges kialakítását követően legalább öt ország területén élnek. A Maliban időről időre kitört lázadások jól mutatják, hogy a kormányzat évtizedek óta nem képes valós változásokat elérni. A periférián élő tuaregek számára az életkörülmények folyamatos romlása és a jövőkép hiánya a biztonságérzetük csökkenéséhez és az elégedetlenség növekedéséhez vezet.

Az ő példájukból is látható, hogy a régió biztonságát nagyban befolyásolja, hogy az államok és a különböző törzsek hogyan képesek alkalmazkodni a különböző kihívásokhoz, továbbá képesek-e együttműködni. Az államoknak segítséget kell nyújtaniuk a népesség teljes része számára a rájuk váró seregnyi kihívással szemben.

A 2012-ben kitört polgárháború során a különböző terrorszervezetek könnyen ki tudták használni a meglévő ellentéteket és bizalmatlanságot, majd beépülve a lázadók közé tovább szították a feszültségeket. A terrorszervezetek egységei hatékonyan tudnak beépülni a perifériákon élő lakosság soraiba, akiket ezt követően a kormány ellen tudnak hangolni. Az al-Káida esetében különösen megfigyelhető az, hogy hosszú

³⁵ Gazdag Ferenc: A biztonságpolitikai kihívások természetéről, *Grotius* 2 (2012/10) 1–35. www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³⁶ A biztonságiasítás egy politikai folyamat, amely során az állam egyes kérdéseket létfenyegetésként jelenít meg a társadalom számára, így jogot formálva a különböző állami intézkedések megtételéhez. Gazdag Ferenc szerk.: Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika. ZMNE, Budapest, 2011, 23–24.

³⁷ Uo. 24.

³⁸ Varga Márton: A Száhel-övezet válsága, *Hadtudomány*, 26 (2016/e. sz.) 70–82.

³⁹ Andrew McGregor: GATIA: A Profile of Northern Mali's Pro-Government Tuareg and Arab Militia. The Jamestown Foundation, 2015, <https://jamestown.org/program/gatia-a-profile-of-northern-malis-pro-government-tuareg-and-arab-militia/> (Letöltve: 2019. 04. 22.)

távon kívánnak beépülni a lakosság körébe különféle családi kapcsolatok kialakításával, vagy éppen azzal, hogy valós alternatívát kínálnak a kiszolgáltatott helyzetben lévők számára.⁴⁰

Amennyiben az évtizedek óta tartó problémákra megoldást tudnak találni, és a korábban háttérbe szorított népesség részére megfelelő jövőképet tudnak nyújtani, lehetővé válik majd a radikálisok kiszorítása a régióból, és a példát követve más országok is képesek lesznek kezelni belső konfliktusaikat. A környező országokban számos példát látunk bukott államokra. Kadhafi leváltása után Líbiában máig nem sikerült az új hatalmi rend és a működő állam létrehozása, az ország szétszakadt, és a terrorszervezetek jelentős befolyással bírnak. Burkina Fasoban és Nigerben számos puccs történt a múltban, a Maliból érkező jelentős számú menekült pedig további kihívásokat jelent számukra. Mellettük Szudánt is említhetnénk, amely a polgárháború és a kettészakadás következtében a bukott államok listáján⁴¹ a 2019-es adatok alapján a 8. helyen szerepel.

Összegzés

Az ENSZ stabilizációs missziója a MINUSMA (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali) 2013 márciusában indult. Jelenleg több mint 13 ezer fő vesz részt a misszió munkájában.⁴² Az ország biztonsági helyzetét jellemzi, hogy a különböző terroristaakciók folyamatosak, létrehozása óta pedig a misszióban 86 fő vesztette el életét és több százan sérültek meg.⁴³ Ez jelenleg az egyik legveszélyesebbként nyilvántartott ENSZ-misszió.⁴⁴

Az Afrikai Unió (a továbbiakban: AU) igyekszik minél nagyobb részt vállalni az afrikai konfliktusok kezelésében. Pierre Buyoya, az Afrikai Unió Maliért és a Száhel-övezetért felelős főképviseelője egy interjúban elmondta, hogy az Afrikai Unió két ok miatt kell, hogy részt vegyen a térség válságának kezelésében. Egyfelől az AU felelős elsődlegesen Afrika biztonságáért, így egy-egy válság kialakulásakor nekik kell elsőként reagálni, amíg az ENSZ képes beavatkozni. Másfelől, bár fontosnak tartják a szubszidiaritás elvét a különböző kérdések megoldásában, de a Száhel-övezet kiterjedése miatt azt nem lehet az afrikai regionális szervekre bízni, hatékonyan az AU tud fellépni.

A főképviseelő az interjúban⁴⁵ arra is rávilágított, hogy miért is kiemelten fontos a társadalmi konfliktusok megoldása a régióban. Álláspontja szerint bár a terrorizmus terjedése globális folyamat, a térség szereplői mégis főként a helyi lakosságból állnak.

⁴⁰ Búr Gábor: Az AQIM, az Iszlám Maghreb al-Kaida szervezete, in: Dr. Kiss Álmos Péter (szerk.), Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek, HM Zrínyi Nonprofit Kft., Budapest, 2015, 154–172.

⁴¹ Fragile State Index, <https://fragilestatesindex.org/> (Letöltve: 2019. 04. 22.)

⁴² United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali, <http://minusma.unmissions.org/en/security-council-press-statement-mali-4> (Letöltve: 2019. 04. 22.)

⁴³ United Nations Peacekeeping Operations, Fact sheet: 31 March 2016, <http://minusma.unmissions.org/en/fact-sheets> (Letöltve: 2019. 04. 22.)

⁴⁴ Kevin Sieff: The world's most dangerous U.N. mission, *The Washington Post*, 2017, www.washingtonpost.com/sf/world/2017/02/17/the-worlds-deadliest-u-n-peacekeeping-mission/?utm_term=.550c6640edec (Letöltve: 2019. 04. 22.)

⁴⁵ The African Union in Mali and the Sahel, 2016, www.wiltonpark.org.uk/podcast/the-african-union-in-mali-and-the-sahel-wp1417/ (Letöltve: 2019. 04. 22.)

Ha a Száhel-övezetet vizsgáljuk a Boko Haram, az Al-Shabaab vagy az Ansar Dine a nyilvánvaló nemzetközi hatások (al-Káida vagy az ISIS) ellenére főként a helyiekre épít. Buyoya álláspontja szerint a szélsőséges iszlám elleni harc legjobb eszköze a lakosság megnyerése, mivel ők érintkeznek legtöbbször a terrorista csoportokkal.

Ez alapján látható, hogy abban az esetben, ha sikerül a háborgó csoportokat – köztük a tuaregeket – megbékíteni, és számukra valós jövőképet, élhető körülményeket nyújtani, ők maguk lesznek a terjedő radikalizmus gátjai. Ennek nyomai már felfedezhetők abban, ahogy az egyes törzsi csoportok megkezdték együttműködésüket az állami szervekkel. A kérdés, hogy mikorra, illetve egyáltalán sikerül-e véget vetni a sok évtizedes ellentéteknek?

Felhasznált irodalom

- Bálint Tamás – Zsifkó Mariann: A 2012-es Mali konfliktus és előzményei, *Hadtudományi Szemle*, 6 (2013/3), http://epa.oszk.hu/02400/02463/00016/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_3_080-091.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Belmokhtar's militants 'merge' with Mali's Mujao, BBC News, 2013, www.bbc.com/news/world-us-canada-23796920 (Letöltve: 2019. 03. 03.)
- Bender, Penelope – Diarra, Abou – Edoh, Koffi – Ziegler, Marc: Evaluation of the World Bank Assistance to Primary Education in Mali, A Country Case Study, The World Bank, 2007, <http://documents.worldbank.org/curated/en/557031468280149614/pdf/391530MLI1education1PUBLIC1.pdf> (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Buzan, Barry – Wæver, Ole – Wilde, Jaap de: Security: a New Framework for Analysis, Lynne Rienner, Boulder, Colo, 1998.
- Búr Gábor: Az AQIM, az Iszlám Maghreb al-Kaida szervezete, in: Dr. Kiss Álmos Péter (szerk.), Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek, HM Zrínyi Nonprofit Kft., Budapest, 2015, 154–172.
- Countries and Their Cultures – Tuareg, www.everyculture.com/wc/Mauritania-to-Nigeria/Tuareg.html (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Encyclopædia Britannica: Tuareg, www.britannica.com/topic/Tuareg (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Fragile State Index, <https://fragilestatesindex.org/> (Letöltve: 2019.04.22.)
- Gazdag Ferenc: A biztonságpolitikai kihívások természetéről, *Grotius* 2 (2012/10) 1–35, www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Gazdag Ferenc: Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika. ZMNE, Budapest, 2011.
- Hirsch, Afua – Willsher, Kim: Mali conflict: France has opened gates of hell, say rebels, *The Guardian*, 2013, www.theguardian.com/world/2013/jan/14/mali-conflict-france-gates-hell (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Keita, Kalifa – Henk, Dan: Conflict and conflict resolution in the Sahel: The Tuareg insurgency in Mali, 1998, DOI: <https://doi.org/10.21236/ADA349121>
- Klein, Martin: Slavery and Colonial Rule in French West Africa, Cambridge University Press, Cambridge, 1998. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511584138>

- Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa, Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan, 2016, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- La paix signée par tous les belligérants au Mali, *Le Monde*, 2015, www.lemonde.fr/afrique/article/2015/06/20/mali-la-rebellion-touareg-signe-finalement-l-accord-de-paix_4658631_3212.html (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- La rébellion touareg du Mali signe l'accord de paix à Alger, 2015, www.france24.com/fr/20150514-mali-rebellion-touareg-approuve-accord-paix-mnla-azawad-kidal-bamako-rebellion-separatistes-alger (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Les Touaregs Histoire d'un peuple, <http://passionsetpartage.clicforum.fr/t1084-Les-Touaregs-Histoire-d-un-peuple.htm> (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Liddell Hart, B. H.: Stratégia, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002.
- Markey, Patrick: Mali government, rebels urge progress on implementing peace deal, 2016, www.reuters.com/article/us-mali-talks-idUSKCN0UW1ZI (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Marsai, Viktor: Fragile states and the issue of foreign interventions in the Sahel, EuroMeSCO policy brief, 2018. www.euromesco.net/wp-content/uploads/2018/02/EuroMeSCO-Brief79.-Fragile-states-and-the-issue-of-foreign-interventions.pdf (Letöltve: 2019. 03. 03.)
- McGregor, Andrew: GATIA: A Profile of Northern Mali's Pro-Government Tuareg and Arab Militia, The Jamestown Foundation, 2015, <https://jamestown.org/program/gatia-a-profile-of-northern-malis-pro-government-touareg-and-arab-militia/> (Letöltve: 2019. 04. 22.)
- Murdock ethnic map, 1959, <https://pslarson2.files.wordpress.com/2011/01/murdock-mapbound.png> (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- National Pact Concluded between the Government of Mali and the Unified Movements and Fronts of Azawad Giving Expression to the Special Status of Northern Mali, 1992, https://peaceaccords.nd.edu/sites/default/files/accords/Mali_Peace_Accord-proof.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Remek Éva: Ansar Dine – egy iszlamista szervezet, in: Kiss Álmos Péter (szerk.), Afrikai terrorista és szakadár szervezetek. 2. bővített kiadás. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest, 2016, 233–255.
- Remek, Éva: The European Union and the Sahel region – focus on the crisis in Mali and the EUTM Mali, in: Biltsik Barbara – Marengo, Alessandro – Posta Nikolett – Zachar Péter Krisztián: New approaches in a complex world. International relations, history and social sciences, L'Harmattan, Budapest, 2014, 146. www.kodolanyi.hu/jol-let/images/tartalom/File/publikaciok/angol_jav_2.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Seprődi-Kiss Árpád: Csád: egy környezettudatos átokföld, 2013, http://hvg.hu/vilag/20130413_a_vilag_legrosszabb_helyei_Csad (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Sieff, Kevin: The world's most dangerous U.N. mission, *The Washington Post*, 2017, www.washingtonpost.com/sf/world/2017/02/17/the-worlds-deadliest-u-n-peacekeeping-mission/?utm_term=.550c6640edec (Letöltve: 2019. 04. 22.)
- Terrorism Research & Analysis Consortium – Movement for the Unity and Jihad in West Africa (MUJAO). www.trackingterrorism.org/group/movement-unity-and-jihad-west-africa-mujao (Letöltve: 2019. 03. 03.)

- The African Union in Mali and the Sahel, 2016, www.wiltonpark.org.uk/podcast/the-african-union-in-mali-and-the-sahel-wp1417/ (Letöltve: 2019. 04. 22.)
- The Islamic Legion, www.soldiers-of-misfortune.com/history/islamic-legion.htm (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- The Tuareg of the African Sahara, Bradshaw Foundation, www.bradshawfoundation.com/tuareg/index.php (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Tuareg – Mali – 1962–1964, www.globalsecurity.org/military/world/war/tuareg-mali-1962.htm (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Tuareg Rebels Join Mali Army in Operation Against Extremists, 2017, www.voanews.com/a/tuareg-rebels-join-mali-army-operation-against-extremists/3744100.html (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali, <http://minusma.unmissions.org/en/security-council-press-statement-mali-4> (Letöltve: 2019. 04. 22.)
- United Nations Peacekeeping Operations, Fact sheet: 31 March 2016, <http://minusma.unmissions.org/en/fact-sheets> (Letöltve: 2019. 04. 22.)
- UN Security Council: Resolution 2056 (2012). [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2056\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2056(2012)) (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- UN Security Council: Resolution 2071 (2012). [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2071\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2071(2012)) (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- UN Security Council: Resolution 2085 (2012). [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085(2012)) (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Varga Márton: A Száhel-övezet válsága, *Hadtudomány*, 26 (2016/e. sz.) 70–82.
- Varga Márton: Az aszimmetrikus háború megjelenése a mali polgárháborúban, *Felderítő Szemle*, 17 (2018/3) 185–194. www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-3.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Varga Márton: Társadalmi biztonság a terrorizmus árnyékában, *Hadtudomány*, 27 (2017/1–2.) 127–137. http://mhtt.eu/hadtudomany/2017/2017_1-2/HT_2017_127-137.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Vazquez-Figueroa, Alberto: Tuareg. Libri Könyvkiadó, Budapest, 2016.